

בבית המשפט העליון

רע"א 4905/98

בפני: כבוד הנשיא א' ברק
כבוד השופט י' זמיר
כבוד השופט י' אנגלרד

המערער: פרופסור יוסף גמזו

נגד

המשיבות: 1. נעמה ישעיהו
2. לילך ישעיהו

רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי
בתל-אביב-יפו, מיום 15.7.98, בע"מ 40/98,
שניתן על ידי כבוד השופט ח' פורת

תאריך הישיבה: כ"ג באייר התש"ס (28.05.2000)

בשם המערער: עו"ד דן חי; עו"ד עמיחי הרשונים

בשם המשיבות: עו"ד גלעד ישעיהו

פסק-דין

הנשיא א' ברק:

העובדות

1. המערער והמשיבה מס' 1 (להלן - המשיבה) נישאו זה לזו. לבני הזוג בת (המשיבה מס' 2; להלן - הבת). הנישואין לא עלו יפה. הצדדים הירבו בהתדיינויות במסגרתן הוטלו על המערער תשלומי מזונות. המערער עזב (ב1973-) את הארץ. הוא חזר רק ב1993-. בכל אותה עת הוא לא שילם דבר על חשבון המזונות. חוב המזונות בגין העבר הצטבר לסכום של כמיליון ורבע ש"ח. עם שובו של המערער לארץ נקטו המשיבה והבת בהליכים שונים, ובהם הליכים לתשלום בגין מזונות העבר. המערער מצידו פנה לבית המשפט

המחוזי בבקשה לבטל את החוב במזונות שנפסקו נגדו או להקטינם. בקשתו נדחתה על ידי בית המשפט המחוזי. בית המשפט העליון (ע"א 368/95) קיבל את ערעורו באופן חלקי, תוך שנקבע שהמערער לא יחוב עוד במזונות בגין התקופה שלאחר הגשת התביעה לביטול המזונות. ב-1995 התגרשו בני הזוג.

2. בהמשך, ניהלו המשיבה ובתה הליכי הוצאה לפועל כנגד המערער. במסגרתם פנה המערער לראש ההוצאה לפועל. הוא ביקש כי ראש ההוצאה לפועל יעשה שימוש בסמכות הנתונה לו (על פי סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967; להלן - החוק) ויפנה את בעלי הדין לבית המשפט לענייני משפחה, כדי שהמערער יבקש מבית המשפט לענייני משפחה לשלם בשיעורים את החוב הפסוק בגין מזונות העבר. לטענתו, דרישות הסעיף - שעניינו קיומם של "טעמים מיוחדים" - מתקיימות במקרה שלפניו. המשיבה ובתה התנגדו לבקשה. נטען על ידן, בין השאר, כי ניתן לעשות שימוש בהוראה זו שעה שסכנה של מאסר בגין אי תשלום החוב מרחפת מעל לראשו של החייב. לא כן במקרה שלפנינו, בו לא נתבקש מאסרו של המערער. יושב ראש ההוצאה לפועל (השופטת ר' וקסמן) נעתר לבקשה. נקבע כי "הטעם המיוחד הוא ... מצבו הכספי הנטען של החייב והצורך לאזן בין זכותו לרווחה מינימלית לבין זכותם הצודקת של הזוכים לקבל מזונותיהם".

3. בית המשפט לענייני משפחה (השופט י' גייפמן) פסק - לאחר שעמד על הכנסותיו של המערער - כי קיימים "טעמים מיוחדים" המצדיקים תשלום בשיעורים של החוב שנצטבר לחובת המערער. נקבע כי חוב הפרשי מזונות העבר יוחזר בתשלומים חודשיים בגובה משכורתו החודשית של המערער ותגמולי אקו"ם המשולמים לו, למעט סכום בגובה הסכום הפטור מעיקול על פי סעיף 8 לחוק הגנת השכר, התשי"ח-1958, שישאר בידי המערער. בית המשפט לענייני משפחה הוסיף וקבע כי לעניין קביעת משכורתו החודשית של המערער, לא תיכלל ההטבה של העמדת דיור למערער על ידי מכללה באילת בה הוא מלמד.

4. על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה הגישו המשיבה ובתה ערעור לבית המשפט המחוזי. סגן הנשיא ח' פורת קבע כי ההסדר שבסעיף 69(ה) לחוק, המאפשר פריסת חוב המזונות נועד למנוע מאסרם של חייבים מחוסרי אמצעים. אין לו תחולה במקרה שלפנינו, בו התחייבו המשיבה ובתה שלא לבקש הליכי מאסר כנגד המערער. כותב השופט ח' פורת:

"אי אפשר לרחם על שני הצדדים והפתרון חייב להיות בידי המחוקק. הפתרון שבחר המחוקק... הוא להעדיף את הזכאים למזונות על פני החייבים, למעט מניעת מאסרו של החייב כאשר לא נשאר לו מאומה לשלם".

על החלטה זו הוגשה בקשת רשות לערער. הבקשה נענתה בחיוב.

הטענות בערעור

5. המערער טוען כי תוצאת פסק דינו של בית המשפט המחוזי, היא כי נותר הוא מחוסר כל, ללא יכולת לקיים עצמו. לטענתו, מצבו הכלכלי מהווה "טעם מיוחד", לעניין סעיף 69(ה) לחוק. המערער נסמך גם על הוראות חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו. כנגד הפגיעה המועטה שתיגרם למשיבות עקב פריסת החוב, לאור מצבן הכלכלי האיתן, וכנגד האינטרס שבקיום פסקי דין, יש להציב את זכויותיו היסודיות של המערער לכבוד ולקיום בסיסי. בנסיבות המקרה, משהמערער הוא מחוסר אמצעים ואילו מזונות העבר לא נועדו עוד למחייתן המיידית של המשיבות, יש מקום להשאיר בידיו סכום מינימלי הנדרש לו לצורך מחיה סבירה.

6. המשיבות מאמצות את קביעת בית המשפט כי משאין חשש למאסרו של המערער, אין טעם מיוחד המצדיק פריסת החוב לשיעורים. הן טוענות כי המערער הותיר את המשיבה הראשונה בעגינותה משך 25 שנים בזדון. הוא לא שילם את מזונותיה במשך כל השנים הללו, שכן הניח שלעולם לא יחוייב לשלם את חובו הפסוק. בנסיבות העניין, ייפגע הצדק אם תימנע זכותן של המשיבות לגבות את החוב. כן טוענות הן כי הכנסתו של המערער גבוהה מזאת שהוא הציג לפני בית המשפט, ויש לדחות טענותיו כי יהיה בגביית החוב כדי להביאו לפת לחם. כך, לטענתן, המכללה בה הוא עובד מתגמלת אותו ונותנת לו הטבות רבות ב"שווה כסף", והכל כדי למנוע מהן לרדת לנכסיו.

המסגרת הנורמטיבית

7. הכלל הבסיסי, הקבוע בחוק ההוצאה לפועל לעניין חוב רגיל הוא זה: קבע פסק דין סכום כסף לתשלום, ולא קבע את תשלומו בשיעורים, רשאי ראש ההוצאה לפועל לצוות על תשלום הסכום בשיעורים שיקבעו (סעיף 69(א) לחוק ההוצאה לפועל). קבע פסק הדין שיעורים לתשלום הסכום, אין ראש ההוצאה לפועל מוסמך לשנות את השיעורים. עם זאת, ראש ההוצאה לפועל הוסמך, "אם ראה הצדקה לכך" להפנות את בעלי הדין לבית המשפט, כדי לבקש שינוי השיעורים שנקבעו בפסק הדין (סעיף 69(ד) לחוק ההוצאה לפועל). הסדר זה חל במקורו גם על פסק דין בענייני מזונות. בכך חל שינוי עם חקיקתו של חוק ההוצאה לפועל (תיקון מס' 15), התשנ"ד-1994 (להלן - תיקון 15). תיקון זה - שבא ליישם את הלכותיה של פרשת פר"ח (בג"ץ 5304/92 פר"ח 1992 סיוע לנפגעי חוקים ותקנות למען ישראל אחרת נ' שר המשפטים, פ"ד (4) 715) - תיקן את הוראת סעיף 74 לחוק ההוצאה לפועל. במקורה קבעה הוראה זו הסדר בדבר מאסר בשל חוב בעד מזונות.

הסדר זה תוקן והפך להיות ס"ק (א) ל-74. הוספה לו הוראה נוספת - היא הוראת ס"ק (ב). הסעיף בשלמותו - ההוראה המקורית (בס"ק (א)) וההוראה החדשה (בס"ק (ב)) - קובע לאמור:

"(א) נבע החוב הפסוק ממזונות המגיעים מן החייב לבן-זוגו, לילדו הקטין או הנכה או להורו, רשאי ראש ההוצאה לפועל לתת, לפי בקשת הזוכה, צו מאסר נגד החייב, לתקופה שלא תעלה על 21 ימים אף בלי להיזקק לחקירת יכולת או לתצהיר לפי סעיף 68.

(ב) הוראת סעיפים 7א, 69 עד 69יג ו-70 לא יחולו על חוב כאמור בסעיף קטן (א)".

ישאל השואל: מה למאסרו של החייב על פי חוב מזונות ולתשלום חוב מזונות לשיעורים? התשובה מצויה בדרכי החקיקה שלנו. סעיף קטן (ב) החדש קובע, בין השאר, כי הוראת סעיף 7א לא תחול על חוב מזונות. סעיף 7א לחוק ההוצאה לפועל מסמיך את יושב-ראש ההוצאה לפועל לתת "צו תשלומים" לחייב. "צו תשלומים" קובע כי חייב, שאין ביכולתו לשלם את החוב הפסוק במלואו או בשיעורים שנקבעו, ישלם בהתאם ל"צו תשלומים" שיקבע יושב-ראש ההוצאה לפועל. נמצא, כי מכוח הוראת סעיף 74(ב) לחוק ההוצאה לפועל, בחוב פסוק ממזונות, יושב-ראש ההוצאה לפועל לא הוסמך לפרוס חוב מזונות לתשלום בשיעורים. תרופתו היחידה של החייב במזונות היתה בפניה לבית המשפט לשינוי הפסק עצמו. זאת הוא היה רשאי לעשות רק אם חל שינוי בנסיבות.

8. על רקע מציאות נורמטיבית זו הציעו מספר חברי כנסת להקל עם החייב במזונות. הצעת חוק ההוצאה לפועל (תיקון מס' 17) (הוצאה לפועל בענייני מזונות), התשנ"ד-1994, הציעה להוסיף לחוק ההוצאה לפועל את סעיף 69א, הקובע:

"ראש ההוצאה לפועל רשאי, במקרים מיוחדים ומטעמים שיירשמו, להורות על תשלום בשיעורין של חובות בעניין מזונות בהתאם לקובע בסעיף 69, אם חובות כאמור הצטברו בשל אי פרעון במועדים שנקבעו לכך או בשל היות החוב הפסוק כולל תשלום בשל תקופה שקדמה למתן פסק הדין, והכל אם אין ביכולתו של החייב לעמוד בפרעון במועדים שנקבעו בפסק הדין".

תוך כדי הליכי החקיקה שונה במקצת ניסוחה של ההוראה, והיא הוכנסה כסעיף קטן (ה) בגרדיו של סעיף 69 לחוק ההוצאה לפועל (חוק ההוצאה לפועל (תיקון מס' 18), התשנ"ו-1996) (להלן - תיקון 18)). סעיף זה קובע, לאחר תיקון 18, לאמור:

"(ד) נקבעו שיעורים בפסק הדין, יכול ראש ההוצאה לפועל, אם ראה הצדקה לכך, להפנות את בעלי הדין לבית המשפט כדי לבקש שינוי השיעורים שנקבעו.

(ה) הוראות סעיף קטן (ד) יחולו, בשינויים המחוייבים, על מזונות שנפסקו בשל תקופה שקדמה למתן פסק הדין או על תשלומי מזונות שהצטברו בשל אי פרעון במועד, והכל מטעמים מיוחדים שיירשמו".

הבקשה שלפנינו היא בגדר סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל. פירושה של הוראה זו הוא העומד לבחינתנו.

סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל

9. הפעלתו של סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל מעוררת בענייננו שלוש שאלות: ראשית, היש תחולה לסעיף 69(ה) במקרה שלפנינו בו לא נקבעו שיעורים לתשלום המזונות בפסק הדין. לשון אחר: האין לומר כי סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל - הקובע כי "הוראות סעיף קטן (ד) יחולו" - חל רק במקום שפסק הדין למזונות עצמו קובע שיעורים לתשלום המזונות. במקרה שלפנינו, פסק הדין למזונות לא קבע כל שיעורים, וממילא מתעוררת השאלה אם סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל חל בענייננו; שנית, האם הטעמים המיוחדים, המונחים ביסוד הוראת סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל חלים רק לעניין שיקוליו של ראש ההוצאה לפועל, או שמא חלים הם גם לעניין שיקוליו של בית המשפט, אליו הופנו הצדדים על ידי ראש ההוצאה לפועל; שלישית, מהם השיקולים אשר על בית המשפט לשקול - בין במסגרת הצורך לשקול "מטעמים מיוחדים" ובין ללא צורך זה - שעה שהוא בוחן את השאלה, אם להסכים לבקשת החייב במזונות לפרוס את חובו על ידי תשלום בשיעורים. נבחן כל אחת משלוש שאלות אלה בנפרד.

היקף תחולתו של סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל

10. בפרשה שלפנינו לא עמד המערער בחובתו לתשלום מזונות שנפסקו נגדו. כתוצאה מכך הצטבר סכום ניכר בגין חוב מזונות מהעבר. פסק הדין שהטיל תשלום זה לא קבע כל הוראה לתשלומי בשיעורים. האם חלה בעניינינו של חוב זה הוראת סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל? הן ראש ההוצאה לפועל, הן בית המשפט לענייני משפחה והן בית המשפט המחוזי יצאו מתוך ההנחה כי לעניין חוב זה חלה הוראת סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל. הנחה זו אינה נראית לי מובנת מאליה. כפי שראינו (ראו פסקה 8 לעיל). סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל קובע כי "הוראות סעיף קטן (ד) יחולו בשינויים המחוייבים", על תשלומי מזונות שהצטברו בשל אי פרעון במועד. סעיף 69(ד) לחוק ההוצאה לפועל דן, כאמור בו, על מצב בו "נקבעו שיעורים בפסק הדין", והוא קובע כי במצב דברים זה רשאי ראש ההוצאה לפועל להפנות את בעלי הדין לבית המשפט, לשינוי השיעורים

שנקבעו בפסק הדין. האין להסיק מכך, כי סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל חל רק במקום שנקבעו שיעורים לתשלום המזונות בפסק הדין? אכן, פירוש זה אפשרי הוא. עם זאת, נראה כי הפירוש הנכון בענייננו הינו, כי הוראות סעיף 69(ד) לחוק ההוצאה לפועל - לפיהן ראשי ראש ההוצאה לפועל להפנות את בעלי הדין לבית המשפט - יחולו גם על תשלומי מזונות שהצטברו בשל אי פרעון במועד. ביסוד עמדתי זו עומד השיקול הענייני הבא: התכלית המונחת ביסוד הוראת סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל היתה לסייע לבן הזוג שהצטבר נגדו חוב מזונות שלא נפרע במועדו. נמצא, שמן הראוי הוא - לשם הגשמת התכלית המונחת ביסוד ההוראה - לפרוש את תחולתו של סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל הן על המקרה בו פסק הדין קבע שיעורים לתשלום המזונות והן על המקרה שבו פסק הדין לא קבע שיעורים לתשלום המזונות. אם לא כן, התוצאה שתתקבל - בשל הוראת סעיף 74(ב) לחוק ההוצאה לפועל - תהיה כי במקום שפסק הדין לא קבע שיעורים לתשלום חוב המזונות שהצטבר, לא תהא כל אפשרות לקביעת שיעורים, ולא יהא מנוס ממאסר החייב. כדי לסייע לחייב במזונות - וכדי למנוע הפליה בין חייב שפסק הדין קבע שיעורים לתשלום תשלומי המזונות שהצטברו בשל אי פרעון במועד, לבין חייב שפסק הדין בעניינו לא קבע שיעורים לתשלום מזונות העבר - מן הראוי הוא לפרש את סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל, באופן שישתרע על כל סוגי פסקי הדין (בין אלה שנקבעה בהם הוראה לתשלום לשיעורים ובין אלה שלא נקבעה בהם הוראה כאמור). אכן, מה טעם יש לאפשר לראש ההוצאה לפועל להפנות את בעלי הדין לבית המשפט לשנות שיעורים שקבע, אך למנוע ממנו האפשרות להפנות את בעלי הדין לבית המשפט בכדי שזה יוכל לקבוע שיעורים גם אם אלה לא נקבעו בפסק הדין המקורי? מדוע יוכל בית משפט - בלא להידרש לשינוי נסיבות - לשנות שיעורים שקבע בפסק הדין, אך תימנע ממנו האפשרות לקבוע שיעורים אם אלה לא היו בפסק הדין במקור? הנה כי כן, הגיונם של דברים, ותכליתן של ההוראות, מובילים למסקנה, כי הוראת סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל משתרעת - כפי שהניחו ראש ההוצאה לפועל, ושופטי בית המשפט לענייני משפחה ובית המשפט המחוזי - על תשלומי מזונות שהצטברו בשל אי פרעון במועד, בין אם פסק הדין שהטיל את ההוצאות קבע שיעורים לתשלומם ובין אם לאו. במישור הפרשני נאמר, כי ההפניה בסעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל אל "הוראות" סעיף 69(ד) לחוק ההוצאה לפועל מכוונת אל ההיבט האופרטיבי של הוראה זו ("להפנות את בעלי הדין לבית המשפט כדי לבקש שינוי השיעורים שנקבעו"), ולא אל התנאים המוקדמים הקבועים בסעיף 69(ד) לחוק ההוצאה לפועל ("נקבעו שיעורים בפסק הדין").

"מטעמים מיוחדים"

11. סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל קובע כי ההוראות של סעיף 69(ד) לחוק ההוצאה לפועל יחולו על מזונות שהצטברו בשל אי פרעון במועד - "והכל מטעמים מיוחדים שיירשמו". טעמים מיוחדים אלה צריכים לעמוד לנגד עיניו של ראש ההוצאה לפועל? או אולי נגד עיניו של בית המשפט הדין בבקשה בעניין השיעורים

של תשלומי המזונות שהצטברו? או אולי נגד עיני ראש הוצאה לפועל ובית המשפט גם יחד? לדעתי התשובה על שאלה זו פשוטה היא: הטעמים המיוחדים שיירשמו הם טעמיו של ראש הוצאה לפועל. אין אלה טעמיו של בית המשפט. טעמיו של ראש הוצאה לפועל על שום מה? על שום, המבנה הפנימי של סעיף 69(ה) לחוק הוצאה לפועל ויחסו לסעיף 69(ד) לחוק הוצאה לפועל. ס"ק (ד) קובע כי הפניה של יושב-ראש הוצאה לפועל לבית המשפט נעשית "אם ראה הצדקה לכך". תחת "הצדקה" זו באה בס"ק (ה) הדרישה של "מטעמים מיוחדים שיירשמו". אכן, אין זה סביר להניח כי אין כל הגבלה על כוחו של ראש הוצאה להפנות את הצדדים לבית המשפט, ואין כל סיבה שלא להניח כי הטעמים המיוחדים צריכים להירשם על ידי יושב-ראש הוצאה לפועל. דרישה זו - של "טעמים מיוחדים" שירשום ראש הוצאה לפועל, עולה גם מן העובדה כי ההפניה לבית המשפט אינה מצריכה הוכחת שינוי נסיבות מצידו של החייב ועל כן ברור, כי אין היא עניין שבשיגרה. אך מדוע לא נפרש את ההוראה כמכוננת את הדרישה של טעמים מיוחדים הן ליושב-ראש הוצאה לפועל והן בית המשפט? תשובתי היא זו: חוק הוצאה לפועל אינו דן - אלא במקרים חריגים ביותר (ראו סעיף 12 לחוק הוצאה לפועל) - בסמכותו של בית המשפט. חוק הוצאה לפועל דן בסמכותו של ראש הוצאה לפועל. אכן, כשם שס"ק (ד) לא עוסק בסמכותו של בית המשפט לשנות, "אם ראה הצדקה לכך", שיעורים שנקבעו בפסק דין, וכל עיסוקו אינו אלא בסמכותו של ראש הוצאה לפועל להפנות בעלי דין "אם ראה הצדקה לכך לבית המשפט", כך ס"ק (ה) לא עוסק בסמכותו של בית המשפט "מטעמים מיוחדים שיירשמו" לקבוע שיעורים לתשלומי מזונות שהצטברו בשל אי פרעון במועד, וכל עיסוקו אינו אלא בסמכותו של ראש הוצאה לפועל להפנות בעלי דין "מטעמים מיוחדים שיירשמו", לבית המשפט.

12. נותרה לבחינתנו השאלה השלישית והעיקרית הניצבת בפנינו בערעור זה: האם קיימים "טעמים מיוחדים" המצדיקים את החלטת יושב-ראש הוצאה לפועל להפנות את בעלי הדין לבית המשפט לענייני משפחה, על מנת שזה ידון בתשלומי מזונות שהצטברו בשל אי פרעון במועד? ואם התשובה על שאלה זו הינה בחיוב, מה הם השיקולים הצריכים להדריך בעניין זה את בית המשפט? במרכז בחינתנו זו עומד פסק דינו של בית המשפט המחוזי, אשר פסק כי "סעיף 69(ה) נוצר על מנת לאפשר לחייב הסדר מסויים שישחרר אותו מאימת המאסר". לדעת בית המשפט המחוזי, אם אין חשש מצו מאסר - כגון שבן-הזוג הזכאי למזונות הצהיר שאינו מבקש צו מאסר - אין תחולה לסמכות הקבועה בסעיף 69(ה) לחוק הוצאה לפועל. האם הדין עם בית המשפט המחוזי?

13. חוק הוצאה לפועל במקורו העניק מעמד מיוחד לחוב פסוק ממזונות. כך, למשל, החלק משכר העבודה אשר אינו ניתן לעיקול כאשר עסקינן בחוב רגיל ניתן לעיקול כדי לגבות חוב מזונות (סעיף 50(ד) לחוק הוצאה לפועל). כמו כן, נקבע כי "נבע החוב הפסוק ממזונות המגיעים מן החייב... רשאי ראש הוצאה לפועל

לתת, לפי בקשת הזוכה, צו מאסר נגד החייב אף בלי להיזקק לחקירת יכולת או לתצהיר" (סעיף 74 לחוק ההוצאה לפועל). מעמד מיוחד ניתן לחוב פסוק ממוזנות, לאור אופיו המיוחד של הפסק ולאור אופיים המיוחד של הממוזנות. הפסק הוא בעל אופי מיוחד, לעניין ההוצאה לפועל, הן משום שהוא ניתן לאחר שיכולתו של מי שנתחייב בממוזנות נלקחה כבר בחשבון והן משום שהפסק אינו סופי, ועם שינוי הנסיבות, ניתן לחזור לבית המשפט ולדון בחיוב הממוזנות. הממוזנות הם בעלי אופי מיוחד לעניין ההוצאה לפועל בשל "מצבם המיוחד ורגישותם של הזוכים בממוזנות - בן-זוג, ילדים קטינים, נכים או הורים, שמחייבתם וחייהם היום-יומיים תלויים בהם" (פרשת פר"ח, עמ' 731). מכאן "הרצון להעניק עדיפות לגבייתו [של חוב הממוזנות - א' ב'] על פני חובות אחרים, ולהקל עליהם, וזאת על מנת לאפשר את מחייתו של הזכאי" (השופט דורנר ברע"א 4033/98 טקאטש נ' טקאטש (לא פורסם)).

14. מעמד מיוחד זה של החוב הפסוק ממוזנות גבר בעקבות תיקון 15. תיקון זה בא בעקבות פרשת פר"ח, אשר הדגישה כי "המאסר על חוב לא ישמש בשום מקרה ואופן, בכל צורה שהיא, כאמצעי שיש בו משום הענשת החייב על אי תשלום החוב, אלא כאמצעי של כפיית החייב, שהוא בעל יכולת, שיש לו רכוש ואמצעים לתשלום החוב, אם כולו ואם לשיעורין, אך הוא מסתיר את רכושו ומבריחו" (שם, עמ' 754). בתיקון 15 עצמו נקבעו אמצעים חקיקתיים שונים שנועדו להבטיח כי מאסר החוב ישמש למטרתו המקורית, כאמצעי אכיפה ולא כאמצעי ענישה. במסגרת אמצעים אלה, הוסמך יושב-ראש ההוצאה לפועל, בין השאר, ליתן "צו תשלומים" (סעיף 7א לחוק ההוצאה לפועל) ונקבע משטר משפטי מיוחד לחייב מוגבל באמצעים (סעיפים 69ג - 69ג לחוק ההוצאה לפועל). הסדרים מיוחדים אלה - אשר הקלו עם חייבים - לא הוחלו על חוב פסוק ממוזנות (ראו סעיף 74ב) לחוק ההוצאה לפועל: "הוראות סעיפים 7א, 69ג עד 69ג ו-70 לא יחולו על חוב" פסוק ממוזנות). כתוצאה מכך, הורע מצבו של מי שחייב חוב פסוק ממוזנות לעומת כל חייב אחר, תוך שגבר הסיכון כי יוצא נגדו צו מאסר. על רקע זה הוחק תיקון 18 (ראו דברי הכנסת השלוש-עשרה, עמ' 4128). בעקבותיו, הוסרה המניעה לקבוע תשלומים לשיעורים של חוב פסוק ממוזנות. נקבע, כי ראש ההוצאה לפועל - אף שבעצמו אינו רשאי לקבוע את השיעורים - רשאי "מטעמים מיוחדים שיירשמו" להפנות את בעלי הדין לבית המשפט, כדי שידון בקביעת שיעורים לתשלום חוב הממוזנות (הגם שלא היה שינוי נסיבות).

15. היש להסיק מכך, כי במקום שאין חשש למאסר החייב בגין חוב פסוק ממוזנות - כגון, במקרה שבו החייב מצהיר כי לא יבקש צו מאסר - לא מתקיימים טעמים מיוחדים המאפשרים ליושב-ראש ההוצאה לפועל להפנות את בעלי הדין לבית המשפט כדי לבקש קביעת שיעורים לתשלום חוב הממוזנות? מסקנה זו אינה מתבקשת כלל ועיקר. אמת, הסכנה העיקרית המרחפת על ראשו של חייב שאינו יכול לפרוע את חובו אלא אם כן ייקבעו לו שיעורים לתשלומיו הינה מאסר בגין אי תשלום חוב הממוזנות, אך אין זו הסכנה היחידה, ולעתים אף

אין זו הסכנה החמורה ביותר. אם החייב הופך להיות חסר בית, אם הוא רעב ללחם ומשוטט ברחובות - גם אלה סיכונים קשים, ולעתים פגיעתם בחייב קשה יותר ממאסר. הפגיעה בכבודו של אדם עלולה להיות קשה מהפגיעה בחירותו. אין, איפוא, כל צידוק להגביל את "הטעמים המיוחדים" אך להסרתה של סכנת המאסר. זו בוודאי סכנה טיפוסית ואקטואלית. אין היא הסכנה היחידה המונחת לפיתחו של החייב.

16. מתי, איפוא, יתקיימו אותם "טעמים מיוחדים" אותם דורש חוק ההוצאה לפועל להפעלת סמכותו של יושב-ראש ההוצאה לפועל על פי סעיף 69(ה)? לדעתי, "טעמים מיוחדים" מתקיימים בכל מקרה בו מוכח להנחת דעתו של יושב-ראש ההוצאה לפועל כי בלא קביעת שיעורים לחוב המזונות, לא יוכל החייב לקיים את עצמו. במצב דברים זה יוכל יושב-ראש ההוצאה לפועל להפנות את בעלי הדין לבית המשפט כדי לבקש קביעת תשלום חוב המזונות לשיעורים. בצדק ציין המשנה לנשיא אלון כי "מטרתם של הליכי ההוצאה לפועל היא לממש את פסק דינו של בית המשפט על ידי ירידה לנכס החייב, ולא על ידי ירידה לחייו של החייב" (פרשת פר"ח, עמ' 7 - ההדגשה במקור). מסקנה זו מתבקשת מהתכלית המונחת ביסוד חוק ההוצאה לפועל. תכלית זו מורכבת, כמקובל, מהתכלית הספציפית, המיוחדת לחוק ההוצאה לפועל ומהתכלית הכללית, החלה על כל דברי החקיקה כולם (ראו בג"ץ 953/87 פורז נ' ראש עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד מב(2) 309; ע"א 105/92 ראם מהנדסים קבלנים נ' עיריית נצרת-עילית, פ"ד מז(5) 189; בג"ץ 4146/95 עזבון המנוחה לילי דנקנר נ' מנהל רשות העתיקות, פ"ד נב(4) 774, 790-759). נפנה לתכליות אלה.

17. בחינתו של חוק ההוצאה לפועל מלמדת, כי בבסיסו מונחות שתי תכליות שהן מיוחדות לו (תכליות ספציפיות). האחת, לסייע לזוכה לגבות את חובו במהירות וביעילות. עמד על כך השופט ד' לוי בציינו:

"חוק ההוצאה לפועל... נועד, בעיקרו ומעצם טיבו, להעמיד לרשותו של הציבור מנגנון, שבאמצעותו יוכל בעל דין שזכה בערכאות לממש את פסקי הדין, שניתנו לטובתו על ידי בתי המשפט כנגד מי שחוייב בדין. מנגנון זה ראוי לו שיהיה יעיל, מעשי ובר-יכולת אכיפתית, כשנגד עיניו של המוציא לפועל, בראש ובראשונה, הזוכה, שחשוב הוא שיבוא עד מהרה למימוש זכויותיו כנגד החייב" (ע"א 711/84 בנק דיסקונט לישראל בע"מ, תאגיד בנקאי נ' פישמן, פ"ד מא(1) 369, 374; להלן - פרשת פישמן).

מנגנון ההוצאה לפועל נועד להפוך את הפסק למציאות. בכך הוא מקדם לא רק את האינטרס של הזוכה, אלא גם את טובת הציבור. אכן, הוצאה לפועל מהירה ויעילה של פסקי דין היא אינטרס ציבורי ראשון במעלה. הוצאה לפועל אפקטיבית מגבירה את האמון בשלטון החוק. חוסר יעילות בהוצאה לפועל מביא לזלזול בכיבוד החוק וליצירתם של מסלולי "הוצאה לפועל" פרטיים אשר פגיעתם בשלטון החוק רעה.

18. התכלית (המיוחדת) השניה המונחת ביסוד חוק הוצאה לפועל היא להגן על החייבים, אשר לאור מצבם הכלכלי אינם יכולים לעמוד בתשלום החוב הפסוק. החוק בא למנוע מצב שבו בהפעלת מנגנון הגבייה לטובת הזוכה יהפוך החייב לחסר יכולת ולנטל על החברה (פרשת פישמן, עמ' 374). זהו היבט סוציאלי, הבא להתחשב בחייב, תוך מניעת ירידה לחייו. מספר הוראות בחוק הוצאה לפועל נועדו להבטיח הגשמתה של תכלית זו (ראו סעיף 22(א) (מיטלטלין שאינם ניתנים לעיקול); סעיף 38 (הגנת בית המגורים); סעיף 39 (הגנת חייב חקלאי)). חלק מהן מסייעות, בעקיפין, לזוכה על פי פסק הדין, שכן הן מבטיחות כי החייב לא יאבד את יכולת הפרעון שלו.

19. בצד שתי תכליות מיוחדות אלה עומדות שתי תכליות כלליות, התומכות בהן. תכליות אלה נגזרות מערכי היסוד של השיטה (ראו בג"ץ 693/91 אפרת נ' הממונה על מרשם האוכלוסין, פ"ד מז(1) 749). הן מעוגנות, בין השאר, בחוקי היסוד בכלל ובחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו בפרט (ראו בר-אופיר, "חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו ודיני הוצאה לפועל", המשפט ג 71 (1996)). לצד התכלית המיוחדת שעניינה גבייה מהירה ויעילה של החוב מונחת התכלית הכללית שעניינה הגנה על הקניין. תכלית זו מעוגנת בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו. היא מתבטאת בהוראת חוק היסוד המגינה על הקניין (ראו סעיף 3 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו). זכותו של זוכה על פי פסק דין היא חלק מקניינו. חוק היסוד מגן על זכות זו ומבקש לקיימה ולהגשימה. הוצאה לפועל מהירה ויעילה מגינה כראוי על זכות הקניין של הזוכה. הוצאה לפועל איטית או כזו שאינה מאפשרת הגשמת הפסק, פוגעת בקניינו של הזוכה. זאת ועוד: הוצאה לפועל בלתי יעילה עשויה לפגוע בכבוד האדם של הזכאי למזונות, אם ללא תשלום דמי המזונות נפגע מינימום הקיום האנושי שלו. "הפקרת בן-זוג למחסור ולרעב היא בגדר פגיעה בכבוד האדם" (הנשיא שמגר בע"א 7038/93 סולומון נ' סולומון, פ"ד נא(2) 577, 580). אכן, הזכות של כל אדם - ובהם הזכאי על פי פסק דין למזונות - לקיום מינימלי, היא חלק אינטגרלי מההגנה החוקתית המוענקת על ידי חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

20. בצד התכלית המיוחדת שעניינה מניעת ירידה לחייו של החייב, מונחת התכלית הכללית שעניינה הגנה ושמירה על כבוד האדם והחירות של החייב (ראו פרשת פר"ח, עמ' 759 וכן מ' אלון, כבוד האדם וחירותו בדרכי הוצאה לפועל: ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית (מהדורה שניה מורחבת ומתוקנת, התש"ס); מגן, "חירות הפרט וחייבים בהוצאה לפועל", הפרקליט מ' 384 (1991); דורנר, "מאסר חייבים בהוצאה לפועל", הפרקליט מא' 470 (1993)). תכלית זו מעוגנת בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו. כבודו של האדם כולל בחובו, כפי שראינו, הגנה על מינימום הקיום האנושי (ראו בג"ץ 161/94 אטרי נ' מדינת ישראל (לא פורסם)). אדם המתגורר בחוצות ואין לו דיור, הוא אדם שכבודו כאדם נפגע; אדם הרעב ללחם, הוא אדם שכבודו כאדם נפגע; אדם שאין לו גישה לטיפול רפואי אלמנטרי הוא אדם שכבודו כאדם נפגע; אדם הנאלץ לחיות בתנאים חומריים

משפילים הוא אדם שכבודו כאדם נפגע (ראו א' ברק, פרשנות במשפט 423 (כרך שלישי, 1994). כך כבודו של כל אדם; כך כבודו של חייב שאין בידו לשלם חוב פסוק במועדו, וכך כבודו של חייב על פי חוב פסוק ממזונות.

21. התכליות המונחות ביסוד חוק ההוצאה לפועל מצויות לעתים קרובות בהתנגשות. כך לעניין התכליות המיוחדות, וכך לעניין התכליות הכלליות. אשר לתכליות המיוחדות, הרי לא פעם הצורך להבטיח לנושה גבייה מהירה ויעילה של החוב מתנגש בחוסר היכולת של החייב. אשר לתכליות הכלליות, הרי קיים מתח פנימי בין הצורך להגן ולהבטיח את הקניין ולעתים גם את כבוד האדם של הזוכה, ובין הצורך להגן ולהבטיח את כבוד האדם של החייב. אכן, כבוד האדם, כערך חוקתי, עשוי להופיע בשני הצדדים של המאזניים. "יש להסתכל... על כבוד האדם בשני הכיוונים, כאילו בעיניו של האל יאנוס. אין להטות את הפנים רק לכיוון אחד ולנהוג בבירורנות" (שמגר, "מגמות במשפט", עיוני משפט כ' 5, 14 (1996)).

22. נדרש, איפוא, איזון בין התכליות (המיוחדות והכלליות) המתנגשות. מטבע הדברים כי איזון זה יתן משקל נכבד לזכויות של הזוכה, ולאינטרסים של הזוכה ושל הציבור, שהרי ההתדיינות המשפטית נסתיימה. זכותו של הזוכה מעוגנת בפסק דין סופי. על החייב לקיים את פסק הדין. זו נקודת המוצא. מטבע הדברים, האיזון בין הזכויות והאינטרסים של הזוכה לבין הזכויות והאינטרסים של החייב, יפגע בדרך כלל בצורה קשה יותר בחייב מאשר בנושה. כך בחייב "סתם". כך על אחת כמה וכמה בחייב של חוב מזונות. הייחוד של חוב זה (ראו פסקה 13 לעיל) מעמיד את נקודת האיזון בין התכליות המתנגשות קרוב עוד יותר למעטפת של כבוד האדם של החייב, וזאת גם אם הזוכה לא יגיע למינימום של קיום אנושי אם המזונות לא ישולמו. עם זאת, גם בחוב מזונות, איזון זה לא צריך לפגוע "בגרעין הקשה" של כבוד החייב. יש לשמור על צלם האדם של החייב במזונות. יש להבטיח את מינימום הקיום האנושי של החייב במזונות. איזון זה יובטח אם נפרש את הוראת סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל באופן שסמכותו של ראש ההוצאה לפועל להפנות את בעלי הדין לבית המשפט "מטעמים מיוחדים" מתקיימת שעה שראש ההוצאה לפועל השתכנע כי ללא קביעת שיעורים לחוב המזונות, לא יוכל החייב לקיים את עצמו, וזאת בין אם לחייב נשקף סיכון של מאסר בשל החוב בגין המזונות ובין אם לאו.

23. לא נותר לנו אלא לבחון את היקף שיקול הדעת של בית המשפט, אליו היפנה יושב-ראש ההוצאה לפועל את בעלי הדין, במקרה בו התקיימו לדעתו של יושב-ראש ההוצאה לפועל "טעמים מיוחדים" לבחינת השאלה אם אין זה ראוי לקבוע שיעורים - ואם נקבעו בעבר שיעורים, לשנותם. שיקול דעתו של בית המשפט

מופעל - כמו שיקול דעתו של יושב-ראש ההוצאה לפועל - באופן שללשון חוק ההוצאה לפועל יינתן מובן המגשים את תכליתה. האיזון עליו עמדנו לעניין שיקול דעתו של יושב-ראש ההוצאה לפועל חל גם לעניין שיקול דעתו של בית המשפט (ראו בר-אופיר, "שיקול-דעת שיפוט בערעורי הוצאה לפועל", המשפט 321 (1994)).

ודוק: סעיף 69(ה) חל, כאמור, רק על סמכותו של ראש ההוצאה לפועל. הדרישה לקיומם של "טעמים מיוחדים שירשמו", מוסבת על הפעלת סמכותו שלו. בה בעת, האיזון העקרוני בין התכליות עליהן עמדנו (הספציפיות והכלליות), מוסב גם על שיקול דעתו של בית המשפט. אכן, על בית המשפט לבחון אם ביצוע חוב המזונות בלא לקבוע לו שיעורים יגרור אחריו מצב דברים שבו, החייב אינו יכול לקיים את עצמו. על בית המשפט להפעיל את שיקול דעתו באופן שבלא לפגוע במינימום הקיום האנושי של הזוכה, מינימום הקיום האנושי של החייב לא ייפגע. ודוק: נקודת המוצא היא חובתו של החייב לקיים את פסק הדין ולשלם את המזונות, גם אם הדבר קשה לו. זכותו של הזוכה ואינטרס הציבור מחייבים תוצאה זו. עם זאת, עשויים להיות מקרים - והנטל להוכיחם מוטל על החייב - בהם עמידה על זכות הזוכה ואינטרס הציבור תיפגע במינימום הקיום האנושי של החייב. זאת על בית המשפט למנוע. ושוב: מטרת ההליך אינה לשנות את שיעורו של החוב. מטרתו היא להבטיח כי החוב שנפסק ישולם לנושה לשיעורים, באופן שלא תיפגע יכולת הקיום הבסיסית של החייב. אכן, השימוש בסמכות הנתונה לבית המשפט בסעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל צריך להיות במשורה, זוהי סמכות חריגה. אסור לה שתיצור אווירה של השתמטות מתשלום חוב המזונות. אסור ליצור מצב דברים, שבו יעדיפו חייבים להימנע מתשלום חוב מזונות, על מנת להגדילו ולהאדירו, במטרה לזכות לפריסת תשלומים.

24. קראתי את פסק דינו של חברי, השופט אנגלרד. הוא מעורר שאלות חשובות בכל הנוגע למעמדו של חוב מזונות שצמח מהעבר. שאלות אלה בוודאי יעלו על סדר יומנו בעתיד, ואני מבקש להשאירם בצריך עיון.

מן הכלל אל הפרט

25. בית המשפט המחוזי דחה את בקשתו של המערער לקביעת שיעורים לתשלומי מזונות למשיבה ולבתה שהצטברו בשל אי פרעון במועד. הטעם היחיד לכך היה כי "לאחר שצל המאסר הוסר מעל ראשו של המשיב... אין צורך בפרישת החוב, ובעשיית שימוש לפי סעיף 69 כאשר מדובר בחוב מזונות". כעולה מפסק דינו, טעם זה אינו יכול לעמוד. בנסיבות אלה, אין מנוס מהחזרת התיק לבית המשפט המחוזי, על מנת שישקול את השימוש בסמכות הנתונה לו בסעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל, על פי הפרמטרים הקבועים בפסק דינו זה.

התוצאה היא שאנו מקבלים הערעור, ומחזירים התיק לבית המשפט המחוזי. אין צו להוצאות.

ה נ ש י א

השופט י' זמיר:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט י' אנגלרד:

1. השאלה העומדת במרכז ערעור זה נוגעת לתחולתה של הוראת סעיף 69(ה) לחוק ההוצאה לפועל,

תשכ"ז-1967, אשר זו לשונה:

הוראות סעיף קטן (ד) יחולו, בשינויים המחויבים, על מזונות שנפסקו בשל תקופה שקדמה למתן פסק הדין או על תשלומי מזונות שהצטברו בשל אי פרעון במועד, והכל מטעמים מיוחדים שיירשמו.

ההוראה מפנה לסעיף 69(ד) לחוק, הקובע בזו הלשון:

נקבעו שיעורים בפסק הדין, יכול ראש ההוצאה לפועל, אם ראה הצדקה לכך, להפנות את בעלי הדין לבית המשפט כדי לבקש שינוי השיעורים שנקבעו.

לשם הבהרת משמעותו ודרך החלתו של סעיף 69(ה) לחוק, מן הראוי לתאר בקצרה את הרקע להוראה

מיוחדת זו שהוספה לחוק בשנת תשנ"ו בתיקון מס' 18.

2. ברקע הסוגיה עומדת המציאות שבה חייב, עליו הוטל תשלום חוב על פי פסק-דין, אינו יכול, מבחינה

כלכלית, לקיים את פסק הדין במלואו. בשל מציאות שכיחה זו, חוק ההוצאה לפועל קבע הסדרים שונים

שמטרתם להקל על החייב את ביצוע פסק-דין. אחד האמצעים לכך הוא פריסת החוב הפסוק, דהיינו מתן

אפשרות לחייב לשלם את חובו בשיעורים. ההסדר הכללי נקבע בסעיף 69 המקורי לחוק הוצאה לפועל. לפי

הסדר זה, המחוקק הבחין בין פסק דין שבו הוטל על החייב לשלם חוב פסוק בתשלום חד פעמי לבין חוב שבית

המשפט קבע בפסק דינו כי ישולם על ידי החייב בשיעורים. לגבי הסוג הראשון, הסמיך סעיף 69(א) לחוק את ראש ההוצאה לפועל לצוות על תשלום החוב הפסוק בשיעורים שייקבעו על ידו. על פי הוראת סעיף 69(א) לחוק, ראש ההוצאה לפועל יפעיל את סמכותו זו על יסוד חקירת יכולת לפי סעיף 67 לחוק, או על סמך תצהיר לפי סעיף 68 לחוק, או לפי הסדר בכתב בין החייב לבין הזוכה. יצוין, כי, עקרונית, חקירת יכולת לפי סעיף 67(א) יכולה להיערך ביוזמתו של ראש ההוצאה לפועל או לפי בקשת הזוכה או לפי בקשת החייב.

3. לגבי הסוג האחר של חוב פסוק, דהיינו, חוב לגביו נקבע בפסק הדין כי החייב יכול לשלמו בשיעורים, חלה הוראת סעיף 69(ד) לחוק הנזכרת. לפי הוראה זו, ראש ההוצאה לפועל מוסמך להפנות את בעלי הדין, אם ראה הצדקה לכך, לבית המשפט כדי לבקש שינוי השיעורים שנקבעו. נמצא, כי כאשר השיעורים לתשלום החוב הפסוק נקבעו בפסק דין עצמו, אין סמכות לראש ההוצאה לפועל לשנות שיעורים אלה על דעת עצמו.

4. בשנת 1994 נערכה רפורמה מקיפה בחוק ההוצאה לפועל, שבמסגרתה הוענקו לראש ההוצאה לפועל סמכויות נוספות לגבי חייב שאין ביכולתו לשלם את החוב על פי פסק דין. ההליכים שמטרתם להקל על החייב, נפתחים על יסוד בקשתו של החייב לצו תשלומים (ראה סעיף 7א לחוק ואת ההוראות האחרות הקשורות בו). דומה, כי האפשרות לפריסת חוב פסוק באמצעות צו תשלומים מכוח סעיף 7א לחוק, אינה קיימת לגבי פסק דין שקבע בעצמו את תשלום החוב בשיעורים (עיין ודוק: סעיף 7א(א) לחוק המפנה לסעיף 7(א) לחוק, שבו מדובר על חוב פסוק בשיעורים שנקבעו בהוראת תשלום לפי סעיף 69א לחוק או בצו לפי סעיף 69(ב) לחוק; מכאן, כי ההוראות הנוגעות לצו תשלומים אינן חלות על מקרה שבו נקבעו שיעורים בפסק הדין עצמו).

5. כל זה לגבי חובות רגילים; שאלה מיוחדת מתעוררת לגבי חוב פסוק הנובע ממזונות. ממהותן של מזונות, שהן נפסקות בתשלומים עיתיים, דהיינו, המדובר בחובות המתחדשים מדי חודש בחודשו. בשל חשיבותה הסוציאלית של חובת המזונות, הנהיג המחוקק הסדרים מיוחדים לטובת הזוכים. כך, רשאי ראש ההוצאה לפועל להורות על מאסרו של חייב במזונות, במסגרת הוראת סעיף 74(א) לחוק, מבלי להיזקק לחקירת יכולת או לתצהיר לפי סעיף 68 לחוק. (יצוין כי בתיקון מס' 15 נקבע כי צו המאסר יינתן רק אם אין דרך אחרת לאלץ את החייב לשלם את החוב, אך הגבלה זו בוטלה בתיקון מס' 18 לחוק). כמו כן, נשללו מחייב במזונות זכויות המוענקות לחייבים רגילים ואשר מטרתן לשמור על נכסים מסוימים של החייב מפני הליכי הוצאה לפועל, דהיינו, נכסים שאינם ניתנים לעיקול; ראה סעיף 50(ב) לחוק וכן סעיף 8(ב) לחוק הגנת השכר, תשי"ח 1958-. כמו כן, ההוראות המרכזיות של הרפורמה בחוק ההוצאה לפועל משנת תשנ"ד, דהיינו, הסעיפים 7א, 69ג עד 70ג לחוק, אינן חלות על חוב פסוק הנובע ממזונות, וזאת מכוח הוראת סעיף 74(ב) לחוק.

6. אופיו המיוחד של חוב המזונות מביא לידי כך כי קשה לשלבו לתוך החלוקה הנזכרת בין חוב פסוק לתשלום חד פעמי לבין חוב שנפסק כי ישולם בשיעורים. לכאורה, כל חוב מזונות חודשי חדש הוא חוב פסוק לתשלום חד פעמי. והנה, כאשר החייב אינו מקיים את חיובו החודשי, הרי החובות החודשיים הולכים ומצטברים. נראה כי גם חוב מצטבר זה, המורכב מחובות חודשיים יחידים, הוא חוב פסוק לתשלום חד פעמי. מהו אפוא דינו של אדם החב מזונות חודשיים, שנצטברו לחוב גדול בשל אי תשלום, ואשר מבקש כעת פריסת החוב לתשלום בשיעורים? באשר לעצם השיעורים השוטפים, אותם קבע בית המשפט בעצמו, המצב המשפטי הוא ברור. הסמכות לשנות שיעורים אלה נתונה באופן בלעדי לבית המשפט שקבע מלכתחילה את השיעורים האלה. אין בכוחו של ראש הוצאה לפועל לשנות את תוכנו של פסק הדין. יצוין בהקשר זה, כי החייב במזונות על פי פסק דין ראשי לפנות בכל עת לבית המשפט שקבע את שיעורי המזונות ולבקש את שינויים, אך זאת בתנאי שחל שינוי בנסיבות (דר' ב' שרשבסקי, **דיני משפחה** (מהדורה רביעית, תשנ"ג) 117-118). כן יצוין, כי בית המשפט, הקובע את שיעורי המזונות החודשיים, מתחשב, בין היתר, ביכולתו הכלכלית של החייב בתשלום מזונות.

7. נמצא, כי במסגרת הוצאה לפועל אין כל אפשרות לשנות את השיעור של תשלומי המזונות השוטפים. אשוב, אם כן, לשאלתנו: מה דינם של תשלומי מזונות שהצטברו בשל אי פירעונם במועד? וכן, מה דינם של מזונות שנפסקו בשל תקופה שקדמה למתן פסק הדין? והנה, שאלות אלה באו על פתרון בהוספת סעיף 69(ה) לחוק בתיקון מס' 18 לחוק. שאלה מעניינת היא מה היה דין חובות פסוקים אלה לפני התיקון הנזכר. שאלה זו היא כיום במידה רבה שאלה אקדמית גרידא. אני נוטה לדעה כי חוב שהצטבר בשל אי תשלום מזונות חודשיים היה נתפס על ידי סעיף 69(א) לחוק, אשר מאפשר לראש הוצאה לפועל לקבוע את תשלום החוב בשיעורים. העובדה כי המחוקק שלל בהוראת סעיף 74(ב) לחוק את תחולת הרפורמה משנת תשנ"ד לגבי חוב מזונות - ובכך את האפשרות למתן צו תשלומים על ידי ראש הוצאה לפועל לגבי חוב כזה - לא מנעה את תחולתה של הוראת סעיף 69(א) לחוק. כלומר, באופן כללי, ההסדר של צו תשלומים אינו גורע מן הסמכויות של ראש הוצאה לפועל הנתונות לו על פי סעיף 69 המקורי לחוק. עם זאת, דומה כי הסוגיה הזאת אינה מבוררת די צרכה, משום שכאמור קשה לשלב את עניין המזונות לתוך החלוקה המסורתית. לכן, נשאר אני בעניין המצב המשפטי הקודם בנטיית הלב מבלי לקבוע בו מסמרות.

8. המחוקק החליט בהוראת סעיף 69(ה) לחוק, כי יש לדמות את שני הסוגים של חוב מזונות הנזכרים בהוראה לחוב פסוק לגביו קבע בית המשפט בפסק דינו כי ישולם בשיעורים. כתוצאה מכך יש לנהוג לגבי חובות המזונות האלה בהתאם לקבוע בסעיף 69(ד) לחוק. כפי שעולה מהצעת החוק, גרסו מציעי החוק כי הסמכות

לפרוס חובות מזונות אלה תינתן לראש ההוצאה לפועל, דהיינו, ההצעה הייתה כי ינהגו לגבי חובות אלה כמו לגבי חוב פסוק רגיל על פי הוראת סעיף 69(א) לחוק. לפי הנוסח הסופי של החוק, הסמכות לקבוע את תשלום חוב המזונות בשיעורים נתונה לבית המשפט, בתנאי שבעלי הדין הופנו אליו על ידי ראש ההוצאה לפועל "מטעמים מיוחדים שיירשמו". חברי הנשיא א' ברק הרחיב את הדיבור על השיקולים שמן הראוי כי ידריכו הן את ראש ההוצאה לפועל בהפניית בעלי הדין לבית המשפט הן את בית המשפט עצמו, שעה שבא להחליט על פריסת חוב המזונות לשיעורים. רעיונותיו הכלליים של חברי הנשיא בדבר שקילת ערך הקניין של הנושה מול ערכי כבוד החייב וחירותו מקובלים עלי. המשנה לנשיא, השופט מ' אלון, הקדיש לסוגיה כללית זו מחשבה רבה, על רקע המסורת המשפטית היהודית, והוא הניח, הן במחקריו העיוניים המקיפים הן בפסיקתו בבית משפט זה, את היסודות להסדרי ההוצאה לפועל, במיוחד בסוגיית מאסר החייב. ראה. מ' אלון, **כבוד האדם וחירותו בדרכי ההוצאה לפועל** (מהדורה שניה, ירושלים, תש"ס) ובג"צ 5304/92 פר"ח 1992 **סיוע לנפגעי חוקים ותקנות למען ישראל אחרת - עמותה נ' שר המשפטים ואח'**, פ"ד מז(4) 715.

9. עם כל זאת, ברצוני להוסיף מספר שיקולים הנוגעים במיוחד לחוב פסוק הנובע מחובת החייב לזון את בני משפחתו. לדעתי, יש להבדיל, גם בהקשר של דרך אכיפת החוב, בין חוב מזונות שהוא חלק מחיוב מתמשך לזון את בני המשפחה, לבין חוב מזונות הנוגע לחוב שצמח בעבר. יצוין, כי להבחנה מקבילה, אם כי לא זהה, יש השלכות מעשיות חשובות במסגרת ההלכה היהודית, שהיא הדין המהותי לגבי חיוב המזונות של יהודים. כך, ההלכה היהודית קובעת כי אשה "[ש]דחקה עצמה ביום ובלילה ועשתה ואכלה", אינה זכאית לתבוע מזונות בעד העבר (השווה גם סעיף 11 לחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), תשי"ט 1959-); כמו כן, אשה "שלוותה ואכלה" זכאית אמנם, באופן עקרוני, לכך כי הבעל ישלם לה את סכום החוב כדי שתוכל לשלמו למלווה, אך חוב זה של הבעל אינו עוד בבחינת חוב מזונות, אלא בבחינת חוב כספי רגיל. ראה על סוגיות אלה בהרחבה דר' ב' שרשבסקי, **דיני משפחה** (מהדורה רביעית, תשנ"ג) 123-129.

10. בדומה לכך, כאשר אשה תובעת מזונות מבעלה לפרנסתה ולפרנסת ילדיה, יש להבדיל, במסגרת השיקולים בדבר דרכי ההוצאה לפועל, בין חוב לתשלום מזונות שוטפים, שהחיוב בהם מתחדש מחודש לחודש, לבין חוב שהצטבר על אי-פירעון של חוב מזונות בעבר; זה נכון במיוחד כאשר בזמן הדיון בהוצאה לפועל אין מוטלת עוד על החייב חובת מזונות. דומה, כי דאגתו העיקרית של המחוקק הייתה להבטיח את תשלום המזונות השוטפים, שהם ביטוי לצרכי המחיה המידיים של בני המשפחה הזכאים להם. כאן, יחסו של הדין הוא נוקשה ביותר כלפי החייב, הן במישור המהותי בעניין קביעת גובה סכום המזונות, הן במישור ההוצאה לפועל, שבו קיים איום על החייב למאסר אזרחי ללא חקירת יכולת.

11. עם זאת, דווקא בשל החיוניות בקבלת המזונות על ידי בני משפחה, המחוקק דאג להבטיח את תשלומם של המזונות לגבי חוג זכאים מוגדר על ידי מתן זכות כלפי המוסד לביטוח הלאומי. ראה חוק המזונות (הבטחת תשלום), תשל"ב1972- והתקנות שהותקנו על פיו. אפשרות זו - המוגבלת בהיקפה - מונעת הליכי הוצאה לפועל, כולל מאסר כפייה, מצד הזוכה כלפי החייב במזונות. (סעיף 9 לחוק זה). והנה, בית משפט זה קבע בפסק דין חשוב, כי גביית החוב על ידי המוסד לביטוח לאומי מאת החייב במזונות, אינה מזכה את המוסד לדרוש מאסר אזרחי של החייב על פי הוראת סעיף 74(א) לחוק הוצאה לפועל. ראה רע"א 4445/96 **בר-נוי נ' המוסד לביטוח לאומי ואח'** (טרם פורסם). כמו כן, מוגבלת התקופה עבורה יכול הזוכה לדרוש תשלום למפרע מן המוסד לביטוח לאומי (סעיף 9 לחוק המזונות).

12. הוראות אלה מצביעות על כך כי אין להתייחס לכל הסוגים של חובות מזונות בצורה שווה. הוא הדין בסוגיה שלפנינו: השיקולים להפניית בעלי הדין לבית המשפט, במסגרת הוראת סעיף 69(ה) לחוק הוצאה לפועל, ושיקוליו של בית המשפט לגבי האפשרות לפריסת החובות שהצטברו עד למועד החלטתו, מן הראוי כי יהיו מודרכים על ידי יחסו של חוב זה לצורכי המחיייה השוטפים של בני המשפחה. יש להחמיר עם חייב מזונות שאינו ממלא את חובתו לספק את צורכי המחיייה השוטפים לבני משפחתו הנזקקים להם. לעומת זאת, אפשר להקל עם חייב שבשלב זה אינו חייב עוד לזון את בני משפחתו, והחוב שעליו לשלם נוגע לעבר הרחוק. בנסיבות אלה, החוב איבד מאופיו המקורי בהיותו נוגע כעת למזונות העבר ולכן הוא קרוב יותר במהותו לחוב פסוק רגיל. כלומר, בנסיבות אלה, יש טעם להפנות את בעלי הדין לבית המשפט כדי שיקבע את שיעורי התשלומים לסילוק החוב על פי יכולתו הכלכלית של החייב, כפי שנהוג כלפי חייבים אחרים. כמובן, על בית המשפט להשתכנע כי אמנם אין לחייב אפשרות לשלם את חוב במלואו וכי הוא אינו מנסה להשתמט מתשלום החוב. כמו כן, בקביעת שיעורי התשלום אין להותיר את החייב ללא אמצעי קיום מספיקים. (השווה בג"צ 5618/92 **לגזיאל נ' לגזיאל ואח'** (לא פורסם). כמובן, עדיין אפשר לתת משקל מסוים לעובדה כי המדובר בחוב מזונות. כוונתי לכך כי מן הראוי שתיבחן השאלה כיצד התגברו בני המשפחה על מחדלו של מפרנסם לזון אותם. במסגרת זו, מן הדין לבדוק אם בני המשפחה נכנסו לחובות לשם סיפוק צורכיהם, ואם חובות אלה עדיין מעיקים עליהם בשלב זה של הדיון בהוצאה לפועל. לבסוף יש לזכור, כי קביעת שיעורים לתשלום החוב אינה מונעת מהזוכה לנקוט באמצעים אחרים שמקנים דיני הוצאה לפועל לשם גביית חובו, כגון עיקול נכסים.

13. לשם המחשת דבריי בדבר השינוי שעשוי לחול באופיו של חוב המזונות המקורי אביא דוגמה היפותטית. נניח כי המדובר באי-תשלום מזונות מצד הורה לילדו הקטין. החוב (הפסוק) הצטבר, אך בינתיים הגיע הקטין לבגרות ומצבו הכלכלי איתן, בעוד שמצב הורהו בכי רע. האם במקרה זה נתיר לילד לרדת לנכסי ההורה בשל חוב המזונות ללא כל הגבלה ובכל חומרת הדין? מה עוד, כי הילד עצמו חייב, עקרונית, לזון את

הורה הנצרך על פי הוראת סעיף 4(1) לחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), תשי"ט 1959-. (עם זאת, השווה פטור אפשרי לפי סעיף 9 לחוק זה). לטעמי, מן הראוי כי במקרה זה יתנו משקל מיוחד למצבו הכלכלי הגרוע של ההורה, כפי שהיו נוהגים כלפי חייב רגיל.

14. לצד השיקולים הפרטניים שהוזכרו, יש לתת משקל ראוי גם לתכליתם של דיני הוצאה לפועל לאפשר גביית חובות ביעילות. שהרי, מערכת יעילה לאכיפת פסקי דין היא הכרחית לקיומה של מערכת משפט תקינה הזוכה לאמון הציבור. ראה דבריו המאלפים של השופט ד' בר-אופיר במאמר "בג"צ פר"ח ומה שאחריו" המופיע כהוספה בספרו הנזכר של מ' אלון, **כבוד האדם וחירותו בדרכי הוצאה לפועל** (מהדורה שניה, ירושלים, תש"ס) 326, 343.

על חשיבותה של הגשמת הזכות המשפטית עמד ר' ירינג בספרו **המאבק למשפט** (בתרגום פרופ' י' שקי, תל-אביב, 1947):

מהות המשפט היא הגשמה למעשה. כלל משפטי שלא היתה בו הגשמה או שההגשמה ניטלה ממנו, שוב אין לו זכות להיקרא בשם זה, ונהפך לקפיץ משותק במנגנון המשפט, שאינו מתפקד ושאפשר להוציא אותו בלי שישתנה משהו. (שם, בעמ' 77-78).

ובהמשך המחבר ירינג אומר:

... המאבק למען הזכות הוא גם מאבק למען החוק, והמדובר בריב הוא לא רק טובת היחיד, יחס בודד שבו התגשם החוק, צילום כפי שאמרתי, שבו נקלטה קרן אורה חולפת של החוק ונקבעה שם ואפשר לשבור ולהרוס אותה בלי לפגוע בחוק עצמו, אלא כאן מזולזל ונדרס עצמו; אם החוק רוצה להיות לא רק משחק ומימרה, צריך הוא לקיים את עצמו - עם זכות הנפגע מתמוטט החוק. (שם, בעמ' 89-90).

15. לבסוף, הכל מסכימים, כי בקביעת דרכי הוצאה לפועל יש להבדיל בין חייב דל אמצעים המצוי במצוקה כלכלית ממשית לבין חייב המשתמט מתשלום חובו (דברי השופט ד' בר-אופיר, שם, בעמ' 347).

16. במקרה שלפנינו, בפי האישה, המשיבה 1, טענות קשות על התנהגותו של בעלה לשעבר, אשר זנח אותה ואת בתה, לא מילא אחר פסק המזונות ועיגן אותה מעל לעשרים שנה. ואמנם, שני בעלי הדין ניהלו ביניהם מערכות משפט רבות וממושכות כך שאפשר להבין ללבה של המשיבה 1. עם זאת, מצווים אנו

להתחשב בנתונים האובייקטיביים הקובעים את משקל השיקולים בדבר הערכים המנוגדים בהליכי ההוצאה לפועל בנסיבות הנתונות.

17. לכן, מצטרף אני למסקנתו של חברי הנשיא א' ברק כי יש לבטל את פסק דינו של בית המשפט המחוזי ולהחזיר את הדין אליו כדי שיבחן את פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה לאור השיקולים שהועלו בחוות דעתו של חברי הנשיא ובחוות דעתי.

שׁוֹפֵט

התוצאה היא שאנו מקבלים הערעור, ומחזירים התיק לבית המשפט המחוזי. אין צו להוצאות.

ניתן היום, כ"ד באדר התשס"א (19.3.2001).

שׁוֹפֵט

שׁוֹפֵט

הנשיא

העתק מתאים למקור
 נוסח זה כפוף לשינויי עריכה טרם פרסומו בקובץ
 פסקי הדין של בית המשפט העליון בישראל.
 שמריהו כהן - מזכיר ראשי
 /זד/A11.98049050